

DİVÂN ŞÂİRLERİMİZDEN FENNÎ'NİN
BOĞAZIÇI KIYILARINI CANLANDIRAN MESNEVÎSİ :
SÂHİL - NÂME

FEVZİYE A. TANSEL

Dîvân ve Halk edebiyatı'mızda Fennî isimli, veyâ bunu takmad olarak kullanan üç-beş şâirimiz bulunmakta, bunlar arasında en çok ün kazananı, Mevlevî sâirlerinden Mehmed Fennî Dede olduğu anlaşılmaktadır. *Sevâhil-Nâme* adlı mesnevînin Fennî tarafından yazıldığı kesinlikle biliniyorsa da, aynı devirde yaşayan ve isimleri de aynı olan iki şâirden hangisinin olduğu mes'elesi ihtilâflıdır. *Sevâhil-Nâme* adlı mesnevî basılırken, bunun, Mahmud I. devrinin başta gelen şâirlerinden El-Hâc Fennî Efendi'nin eseri olduğu, *Hâcî Fennî hacc idüb geldi ve gitdi Cennet'e* mısraından anlaşıldığı gibi, 1158'de öldüğü yazılmış, *Râmiz Tezkiresi*'nden alındığı bildirilerek hâl tercemesi nakledilmiştir; bu hayat çizgisine göre İstanbul'da doğmuş, "ilim ve ma'rifete himmet" etmiş, devrinin ileri gelenleriyle tanışmaya rağbet ederek, bu sâyade "Tarîk-ı Hâcegânî'ye duhûl etmiş", "nice menâsıb-ı celîleye nâil", bir aralık hacca gitmeye de muvaffak olmuş, fakat dönüşünde, 1158'de vefât etmiştir. El-Hâc Fennî Efendi'yi, "İlm-ü irfân ile ma'lûm, şîir ve inşâda mâhir, pâkîze-güftâr bir şâir" olarak vasıflandıran Râmiz, onun şîirlerine örnek olarak,

Kelle-pûş'ını gecet nâz ile kâkül görelim
Biz de bir kerre bu baş tahtada sünbül görelim

beytini vermiştir¹. Bursalı Tâhir Bey ise, İstanbul'da yetişen değerli Mevlevî şâirlerinden Fennî Mehmed Dede'nin *Sevâhil-Nâme* adlı eserinin meşhur olduğunu yazıyor²; böylece, çözülmesi gerekli,

¹ *Sevâhil-Nâme-i Merhum Fennî*, Beyne'sş-suarâ meşhur ve mergûb manzûme-i latîfdir. Müellifi: Sultan Mahmud Han-ı Evvel asrı şuarâsının ser-âmedânından merhum Fennî Efendi'dir. Birinci Basım, İst., Uhuvvat Matbaası, 1327, s. 16. Hakkında, Süreyyâ Bey'in *Sicill-i Osmânî*'sinde verilen bilgi, "Kibâr dâirelerinde büyüyüp Hâcegân'dan olmuştur; 1158'de hacdan avdetle sonra vefât eyledi, şâirdir" cümlelerinden ibârettir (C. iv., İst., Matbaa-i Âmire, 1311, s. 26).

² *Osmanlı Müellifleri*, c. II., İst., Matbaa-i Âmire, 1338, s. 367-68. Tâhir Bey, "Âsâr-ı şî'riyyesinden Boğaziçi evsâfını mübeyyin *Sevâhil-Nâme*'si meşhur ve matbû'-

Sevâhîl-Nâme'nin El-Hâc Fennî Efendi, veyâ Mehmed Fennî Dede tarafından mı yazıldığı mes'alesi ortaya çıkmış oluyor.

Kaynaklarda, El-Hâc Fennî'den bâzan hiç bahsedilmeyişine, bâzan da bir-iki cümleyi aşmayan bilgi verilmesine karşılık, Fennî Dede'nin oldukça etraflı hâl tercemesine rastlamaktayız; bu, sonuncusunun üzerinde durulmağa değer bir şâir olduğunu gösterir. Esrâr Dede (ölümü: H. 1211/1796-97)'nin³, Mevlevî şâiri Fennî Dede hakkında verdiği oldukça geniş bilgi, daha sonraları ona dâir yazılanlara kaynak teşkil etmiştir.

Esrâr Dede'nin verdiği bilgiye göre, Fennî Dede'nin adı Mehmed'dir. Ayaz Paşazâdelerden iken, Kutbül-ârifîn Âdem Dede'ye, Mevlevî tarikatının başta gelen şeyhlerine intisâbederek, Es-Seyyid

dur" demekle yetinmiş, bu eserin basım yılından, ilk sayfasında El-Hâc Fennî'ye âit gösterildiğinden söz etmemiştir. Ölüm yılı, *Esrâr Dede Tezkiresi*'ndeki gibi 1120 değil, 1127 gösterilmiş, ona ilâve olarak, Rumelihisârı'nda Kayalar mezarlığında gömülü olduğu bildirilmiştir. Fennî'nin şiirlerine verdiği örneklerin hepsi, *Meşhûr meseldir âşıkı çok nâz usandırır* mısra'ı dışında, adı geçen *tezkire*'de vardır.

³ Kısaca hayat çizgisi için bk., Fatin, *Tezkire*, İst., litografya basımı, 1271, s. 9 v.d. Süreyyâ Bey, *Sicill-i Osmânî*, c. 1., İst Matbaa-i Âmire, 1308, s. 329 v.d. Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, c. 11., İst., Matbaa-i Âmire, 1333, s. 80 v.d. Bunlarda verilen bilgiye ek olarak, İbn Mevlânâ Hasan Said'in makâlesinde *Luğat-i Tâlyân* (لغت طاليان) risâlesinden bahsedilmiştir; onbeş sayfalık bu risâle, müellife, Ali Emîri tarafından gösterilen, Şeyh Gâlib'in kendi el yazısıyla olan husûsî mecmuasında, fakat bir başkasının el yazısıyledir. Hasan Said, risâlenin *Mukaddime*'sini de yayımlamıştır. Bu *mukaddime*'den, Esrâr Dede'nin öğrenim yılları sırasında Latince ve İtalyanca (Latiniyye ve Tâlyâniyye)'ya "bir mikdâr" vâkîf olduğu, Mevlevî azizlerinden birinin kendisine İtalyanca bir lugatin Türkçe'ye çevrilmesini tavsiye ettiği, Esrâr Dede'nin bunun üzerine başvurduğu Şeyh Gâlib'in böyle bir eserin yazılmasına başlanılmasını emrettiği anlaşılıyor. Esrâr Dede bu lugati hazırlarken, İtalyanca'dan Rumca'ya çevrilmiş bir lugatten faydalanmıştır; "Bu kitâbın teritfî evvelâ bir *Mukaddime*'ye muhtâc olup, lisân-ı Tâlyân ve Laţin'in tahrîr ve tekellümde hurûf-i hecâsının edâ ve icrâsı ne vechile olduğunu ve buna dâir ba'zı kavâ'idini tahrîr eyledik. Ba'de asl-ı terceme olunan kitâbın kâ'idesinde bir bâbda a'dâdın birden onbine değîn tercemesini ve *Bâb-ı Sâni*'de Tâlyân ve Laţin'in sûret-i erkâmını terceme ve *Bâb-ı Sâlis*'de şuhûr-i Rûmiyye'nin ve eyyâm-ı haftanın isimleri terceme olunub *Bâb-ı Râb*'ide hurûf-i hecâları tertîbince müfredât -ı lugat tercemesine şurû' olunur ve ba'de on fasıl mikdârı zeylinde eşcâr ve envâ'-i esleha ve envâ'-i süfün ve envâ'-i nücüm ve anâsır ve ba'zı ibârât-ı mürekkebe üzerine kâ'ide-i terkîbî bilinmek için su'âl ve cevâb ve ahz-ü itâ-i elfâz ve edâtı tahrîr olunmuşdur" bilgisini veriyor. İbn Mevlânâ Hasan Said, bu lugat'ın *Mukaddimesi*'nin ba'zı kısımlarını daha nakletmiştir (*Luğat-i Tâlyân, Peyâm-ı Sabâh*, Edebi Nüsha, Aded-32, 8 Nisan, 1336).

Hallî-i Rehâvî'den en çok faydalanmıştır. Münecimbaşı Ahmed Dede'nin yakın arkadaşı bulunuyordu. Güzel konuştuğu, “şâir-i âteş-zebân olduğu” için, “nedîm-i bezm-i pâdişâhî” olmuş, Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya sunduğu *Kasîde* dolayısıyla, kendisine Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn vazifelerinden “Cizye Mukâbelesi Kitâbeti” ihsân olunmuştu. Fennî Dede, bu Dîvân'a (Kapu'ya), Mevlevî külâhıyla devâm ediyordu. Esrar Dede bu münâsebetle, Kapu'ya Mevlevî külâhı ile gelmek Sarı Abdullah Efendi'ye isnâd edildiğine, halkın bunda yanıldığına da dokunuyor. Bu Mevlevî şâirimiz, 1120 (1708-9) yılında, Rumelihisarında Fennî Burnu denilen yerdeki yalısında ölmüştür. Sultan Mehmed'in Kamenîçe kal'asını fethi⁴ üzerine Fennî'nin, *Yıkub binsekseñücdê aldı Leh*'den (بيقوب بيلك سڪسان اوجده آلدی هدن) tarih mısraî için “metîn” sıfatını kullanan Esrâr Dede, böyle bir tarih düşürebilen şâirimizin, o sıralarda bile tecrübeli bir san'atkâr olduğunun açıkca anlaşıldığını yazmış, “müretteb ve mükemmel *Dîvân*”ının halk arasındaki şöhretini hâlâ sakladığına dikkati çekerek, bir gazelinin bütününü, bir başkasının iki beytini, ayrıca bir beytiyle, 1097 (1685-86)'de Beşiktaş Tekyesi için düşürdüğü,

Yazdı bü mısra'ı pākîzeyi levh-î cāna
Gelelim tekyesinê şıdk ile Mevlânâ'nın

tarih (كله لم تكيه سنه صدقه مولاناك) beytini şiiirlerine örnek vermiştir⁵.

Esrâr Dede'nin, Fennî hakkında verdiği bu bilgide, onun *Sevâhîl-Nâme* adlı mesnevîsinden hiç söz etmediği görülüyor; fakat, *Tezkire*'sinin yalnız Fennî'den bahsettiği kısmı gözden geçirmekle yetinmeyenler, Derviş Hilmî'ye ayırdığı hâl tercemesinde, Fennî'nin *Sâhîl-Nâme*'sinden de bahsettiğini görebilirler: Hilmî Dede'nin şiiirlerinin güzelliğini öğen Esrâr Dede, “Fennî'nin *Sâhîl-Nâme*'sine nazîresi vardır” diyor. Hilmî Dede, kendisini yakından tanıyanların rivâyetine göre, bu eserini, Fennî'nin *Sâhîl-Nâme*'sine “nazar etmeksizin nazîre

⁴ Kamenîçe kal'asının fethi, 3 Cumâdâ 1., 1083'dedir; kuşatılmasının 8 Safer 1083 (4 Haziran, 1672)'de başladığı, v.b. hususunda bilgi edinmek için bk., M. Câvid Baysun, *Mehmed IV. madd., İslâm Ansiklopedisi*, 75. Cüz, 1956, s. 551b).

⁵ *Tezkire-i Şu'arâ-i Mevlevîyye*, Hâlet Efendi Kitapları, nu. 109; Millî Kütüphâne'deki mikrofilminden (M. F. Arşivi, nu. 1281) aldığımız fotokopisi, Fihrist-i Esâmî, 94. Ali Enver'in, bu *Tezkire*'yi kısaltmak sûretiyle hazırladığı *Sema'hâne-i Edeb*, İst., Âlem Matbaası, 1309, s. 188 v. d. Sâlim'in verdiği bilgi de, Esrâr Dede'nin eserinden alınmıştır (*Tezkire-i Sâlim*, İst., *İkdâm* Matbaası, 1315, s. 546 v.d.).

söyledi”ğini, tabiatleri birbirine benzemediğinden tevârüd etmeyeceğini bildiğini söylemiştir. Hilmî Dede’nin bu söylediklerine Esrâr Dede inanmaktadır; Fennî ile “aslâ tevârüdleri yoktur” hükmüne varmıştır; Hilmî’nin bu eserindeki Fındıklı ve Tarabya’yı canlandırdığı iki beytini de, “beyt-i garrâ”, “mazmûn-ı bâlâ” vasıflarını vererek nakletmiştir ⁶.

Esrâr Dede’nin verdiği bilgiye göre, önce Kadılar zümresinden iken, Mevlevî dostlarının te’siriyle bu tarîkate giren Derviş Hilmî, Kasım Paşa Mevlevî Hânekâhında Arab-zâde Ali Dede’nin hizmetinde bulunmuş, vaktini onun *Mesnevî* derslerini dinlemekle, mânevî irşadlarından faydalanmakla geçirmiştir. Fennî ise, Kamenîçe zaferi

⁶ Aynı fotokopi, Fihrist-i Esâmî, 34; Ali Enver, *Sema’hâne-i Edeb*, s. 43. Ziraat mühendisi Cevad Rüşdü, Fennî Mehmed Çelebi’nin *Tuhfetü’l-Ihvân* adlı, çiçeklerden bahseden, baştan sona manzum risâlesi bulunduğunu, bunu İbrâhim Hân-zâde Mehmed Bey’e sunduğunu,

Beyefendî o fâzıl-î dâna	Eyledî çün şüküfeyê rağbet
Bâğ-ı âlemde ber-ğordâr olsun	İde ecdâdınâ Hudâ rahmet

kit’asıyla anlattığını yazıyor. İbrâhim Bey’in yetiştirdiği *Tuhfe-i Mîr*, *Bî-mânend*, *Semen-sîmâ* adlı lâleler dolayısıyla de,

Yokdur—âlemde misl-ü mânendi	Şarıldâ bulunmaz—âna nazîr
Beyefendî’de olmağın zâhir	Nâmi oldü bunun da <i>Tuhfe-i Mîr</i>
Evvelâ ânda oldu rûy-numâ	Bu ikî lâle-î cihân-ârâ
Biriniñ nâmi oldu <i>Bî-mânend</i>	Birinê dëdiler <i>Semen-sîmâ</i>

kit’alarını nakleden C. Rüşdü, bu makâlesine, Kerîm Çelebi’nin yetiştirdiği lâle hakkındaki,

Böyle bir lâle-î şafâ-bağşı	Şâh-i dehriñ başına tağsunlar
Görmeyenler şükûfe-î ‘Adn’i	<i>Tâcdâr-î Kerîm’e</i> bağsunlar

kit’asını da almıştır. Hal tercemesinden kaynak göstermeksizin kısaca bahsederken verdiği bilgi bizim Mehmed Fennî olduğunu anlatıyor (*Tarih-i Zîrâat-i Osmâniyye Tedkîkâtından — Meşhur Eski Çiçek Meraklılarından Fennî Mehmed Çelebi, Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, yıl 2, c. III., nu. 53/22, 1 Şubat, 1918, s. 443 v.d.) Bizden önce bu makaleden, İhsan Sungu ve Râgıb Ziya Ma’den’in yardımları ile hazırlanan *Türk Zîrâat Tarihine Bir Bakış* adlı eserde de faydalanılmıştır. Cevad Rüşdü’nün makâlesindeki kit’alardan — bizim yukarıya aldığımız dört kit’a dışında — beşi naklolunmuştur (İst., Devlet Basımevi, 1938, s. 49 v.d.). Mehmed Ziya’nın, *İstanbul ve Boğaziçi* adlı eserinde, Kumkapı’da Kazgancı Câmî’i karşısındaki mektebin kapısı üzerindeki, 1084 tarihinde binanın yapıldığını anlatan tarih kit’asının son beytinde Fennî adı geçmektedir (İst., 1336, s. 422); bunun, bizim Fennî’ye âit olduğunu sanmaktayız.

79
بچه
برو میباشند و در کمال
ایستادگی و کمال
فکرش ایستادگی
تا در کمال
چاره بیچارگان
فکر و تدبیر
شوم اینکها
مصدقه ز ما
خواشد
موز
ویروم
اطرفه
24
طرح
او با قدر

کلبکات ده دگر کوز دردی دیدم
 نازه لایحه کیه کوبه کی است و مد
 یا او نوندر کوه لور بر سر خفا و بر
 او ضم بود اول کوهی طایه سیر کا
 کوز یک بسته دم ایند و کتی فایه
 بر سوک دره سنی اینده هر دم خوی
 زاهد کز نه زو قافله سیر کینه
 چا مور کوهی کور کینه کوه قریبه
 بی عقیده تم امینه دخی ذرار و زار
 شیره اینده دل سچاره بیع اول صاف
 بقا کله کور و دنگ سینه انا صفا
 بیوم لیه عضنه وار سیر تمام آنا
 اول در زنده دوم صوبه ای واقع فی
 قاره علی شس التنی کند عین زردی
 اول در کوشک اول کوه زاهد صوبه
 بوبر و دگر صوفی صوبه کاجی اول سینه
 آه ایروب قاضی کوه اول سینه فایه
 شمر سینه قواقی ای اسم بایک
 عینش قوش ایله نکر ایله او فایه
 صد منجانه امور بر دگر صوفی

و فتح آنکه اسفوح ارار کت چا
 وار موکانه اینس سکنه زنگار
 حاکمیز اوکل الوبده بولم دیو کار
 بانی کوهنده قوشی اینده هر دم
 جهره کاره کله در سیر دوزخ
 اول در کوه سینه برافه چشم کوه
 اسم کیکه دیرنه انور اول کوه قوه
 حاکمیز باکوه اول سینه
 سلسله سینه اینجه کوه سینه
 کله سینه سوره فی زنگار
 دار سینه انام اول کوه اول سینه
 صا و اینده انام اول کوه اول سینه
 کل کتا بنجه کوه ذوق ایله کوه
 جو سینه قوری ایله کوه صفا
 اول ذوق نهانی صفا
 اجدر سینه سینه کوه کوه باره
 فایه صفا سینه بر غره لر صفا
 ایله نامدر کوه کوه کوه
 ایله کوه کوه کوه کوه کوه

76
همه کتب علمیه در این کتابخانه
از کتب کهنه و کتب جدید و کتب
فقه کونیه الیه با کتب کهنه و کتب
فکر خراسانیه و کتب کهنه و کتب
عجب اول کتابخانه کهنه و کتب
فنا باقی تمام اعمیه کهنه و کتب
اطراف کهنه و کتب کهنه و کتب

v.b. vak'alar dolayısıyla tarih düşüren, Fâzıl Ahmed Paşa'ya *Kasîde* sunan, Mehmed IV'in nedimlerinden; Dîvân-ı Hümâyûn'daki resmî vazifesine, aldırılmayıp Mevlevî külâhıyla giden; bütün bu husûsiyetlerinden anlaşılacağı üzere dünyâdan el-ayak çekmemiş, hoş-sohbet, nüktedân, kalender yaradılışlı bir şâirdir. Hilmi'nin, "tabiatlerimiz muhâlif" diye sözünü ettiği ve *Sâhil-Nâme* adlı meşhur eserin şâiri, her hâlde, H. 1158'de ölen ve mühim bir şâir olmadığı anlaşılan El Hâc Fennî değil, Mevlevî şâiri Fennî Dede'dir. Gerek bunlara, gerek *Sâhil-Nâme*'nin san'at değeri bakımından üstünlüğüne, espri ve nüktelerle örülmüş bulunmasına dayanarak, bu eserin ancak Mevlevî şâiri Fennî tarafından yazılabileceğine inanmaktayız; böylece, Bursalı Tâhir Bey'in fikrini de yerinde bulmuş oluyoruz.

Çoğu xviii. asra âit şâirlerin eserlerini içine alan, bu asırda yazıldığı anlaşılan yazma bir mecmuada Fennî'nin birer gazeli ve beyti ile, Boğaziçi sâhillerini canlandıran *Sâhil-Nâmesi*'ne rastladık. Onun şiirleri hakkında fikir verebilmek için, önce mizâhî, kâfiye bakımından Dîvân debiyâtında alışılanlara göre çok değişik olan bu gazeli ile beytini, daha sonra üzerinde duracağımız *Sâhil-Nâmesi*'ni yayımlayacağız:

I.

Bir kerre meyē başla da mümkün mi çabık bık
İr pîr-i muğânâ (sen)⁷ bize gel, kıl babalık lık

Nüş eyle mey-I Câm-ı Cem-I 'aşk(ı) şu rütbe
Tâ diye sañâ meykede-I dilde yatık tık

Çarpılma sen ol yâre meh-I tâb-ı melekse
Fulk-I dili yıkdırma yem-I gamda açık çık

'Azım eyle gehl şüşaya ammâ veleh-âsâ
Şıkdıkdâ rikâbın dimesün sâña tavuk vık

Hâhişle hemân uçkur-ı şevk-âvere düşme
Şun hestiñi bir kerre uşüliyle kaçık şık

⁷ Metinde mevcut, fakat veznin bozulması dolayısıyla fazla olduğu anlaşılan bu gibi kelimeleri, v.b. şeyleri parantez () işareti içerisine aldık; eksik bulunduğu anlaşılanlar da aynı işaret içerisindedir, öncekiler gibi *italik* değil, ayırdedilebilmesi için düz harflerle dizilmiştir. Yerine göre *transliteration* metodunu da kullandık.

Verdim dili bir tıfl-i sitemkâre ki Fennî
 Ândıkça urur pâzene-I⁸ cā(nım)a 'ışk şık

*

Tuşuşdū bir kul-oğlū'nuñ ruḥ-I zibâsınâ dünyâ
 Ocağ'dan böyle yâlin yüzlü çoğdan olmadı peydâ⁹

Fennî, *Sâhil-Nâme*'sinde Boğaziçi'ni Galata'dan başlayarak önce Rumeli sâhillerini, buradan karşı yakaya geçerek Anadolu kıyılarını Fener-Bahçesi'ne kadar sırasıyla ele almıştır: Rumeli kıyılarını canlandırdığı yerler Galata, Mumhâne, Tophâne, Salı Pazarı, Fındıklı, Kabataş, Dolmabahçe, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavud Köyü, Bebek, Kayalar, Şeytan Kayası, Balta Limanı, Mirgün, İstinye, Yeni Köy, Tarabya, Büyük Dere, Kefeli Karyesi, Sarı Yâr, Rumeli Hısnı, Soğuk Su'dur; buradan Anadolu Kavağı'na geçerek, Umûr Yeri, İskele-i Hünkâr, Beykoz, Sulyâniyye, İncirli, Paşa Bahçesi, Çubuklu, Kanlıcak, Körfez, Gök Su, Küçük Su, Kandilli, Vani Köyü, Kuleli Bahçe, Çengel Köyü, Beylerbeyi, İstavroz, Kuzguncuk, Öküz Limanı, Üsküdar, Şemsî Paşa, Şeref Âbâd, Ayazma, Salacak, Kavak Bahçesi, Haydar Paşa, Kadı Köyü, Fenar Bahçesi'ne kadar gelmiş, mesnevîsine burada son vermiştir. Mesnevînin basılısında, *Sevâhil-Nâme-i Merhûm Fennî Efendî* adı bulunmakta, yazmada böyle bir başlık yoktur; yalnız şairimizin adı, "Fennî Merhûm" yazılmıştır. Basılısında, adı geçen yerler o beyitlerin üzerine başlık olarak kaydedilmiş, yazmada ise bir beyitten ötekine geçilirken arada böyle başlıklar yer almamıştır.

⁸ Bu kelimeyi doğru okuduğumuzdan emin değiliz; *dâden* vezninde, dağkeçisi anlamına gelen pâzen: پازن (*Terceme-i Burhân-ı Kâti'*) olabilir.

⁹ Kendi kitaplığımızdaki yazma, nu. 67, s. 79. Bunun üçüncü sayfasında Şâmî Mustafa Efendi'nin hayatı, bilgi seviyesi ve ahlâk meziyyetleri bakımından üstün bir kimse olduğuna dâir bilgi verilmiştir. Bunları, yazan, kendi adını kaydetmemiştir; ifâdesinden, Bayezid II. devri Sancakbeyileri'nden ve şâir Şâmî Mustafa Efendi'nin soyundan geldiği, "Mahrûse-i Üsküdar'da küşe-i kanâat ile tekâ'ud ihtiyâr eden fahr-i emâcid ve e'âli" ifâdesinden anlaşılmaktadır. Sâl-i cedfd (1166), Mahmud I.'un ölümü, Sultan Osman'ın tahta geçmesi (1168), Halic'in donması (1168), Hibetu'llâh Sultan'ın doğumu (1172), v.b. hâdiseler dolayısıyla yer yer tarih kıt'alarını da içine alan bu müntahabât mecmuasının son sayfasında, Abdü'l-Hamîd'in culûsu üzerine düşürülen tarihler (1187) vardır. Bunlar da, Fennî'nin *Sâhil-Nâmesi*'nin yer aldığı (S. 73-76) yazma mecmuanın xviii. asra âit olduğunu göstermektedir.

Fennî'nin bu küçük ve orijinal mesnevîsini yayımlarken, esas olarak yazma nüshasını aldık; bununla basılısı arasındaki farkları dip-notlar hâlinde göstermiş bulunuyoruz. Boğaziçi kıyılarındaki yer adlarından, eğlence yerlerinden bâzılarının adı, bu mesnevî'nin yazıldığı xvii. asra göre, içinde bulunduğumuz zamanda değişmiştir; yaşadığımız bu çağda artık bulunmayanlar da vardır. Bu eseri neşrederken, bu gibi değişiklikleri de, yine dip-notlar vererek, imkânlarımız ölçüsünde aydınlatmağa çalıştık.

II.

Heb ğalaṭ sözle geçirdi gününü 'âşık-ı zâr
Ġalaṭâ zevkine gitmiş meġer-âġyâr ile yâr
 Keşret-i keyf ile rind ğice fitlî almış
 Der-i *Mumhâne*'de ¹⁰ varmış seherî mum olmuş
 Hele sekdirme suhanlerle bu gün ṭavr-ı ġarîb
 Falyc vermiş gibi *Ṭobhâne*'de yâr ile raġîb
 Baġlanub kalmış iken zülfi siyehkârında
 Şavdu başdan beni âhir *Şalı-Pâzârı*'nda
 Tutsa 'uşşâk maḥaldir kırılır ġibi ṭaraf
 Buldu ol gözleri bâdem ile *Fındıklı* şeref
 Sêng-dil âfeti bezm ¹¹ eylemesê meyle her-ân
 Hic teheyyüm mi şanurdî ¹² *Kabaṭâş*'â rindân
 Kalmadı kimsede hic nân alacak bir akçe
 Serv-ġadlerle ¹³ ölalı *Ṭolmâ Baġçe*
 Ṭıfl iken sâña hîrâm itmeġi ¹⁴ öğretdiġiçün
 Dilerim Haġ'dan anî kim o *Beşik-T(Ṭ)aş* olsun
 Oldu dil olmuş iken kayb-i cihândan reste
Orta Köy'dê yine bir müy-i miyânâ beste

¹⁰ Galata'nın taştan ve horasanlı harctan yapılmış, fakat bu gün mevcut olmayan surlarının kapılarından biri de Der-i Mumhâne'dir. Tophâne'den başlayarak Karaköy'e doğru, bâzı kaynaklarda oniki, bâzılarında onüçü tesbit edilebilen bu kapılardan Mumhâne Kapısı; Balıkpazarı, Karaköy, Kurşunlu Mahzen kapılarından sonra gelmektedir (Celal Es'ad, *Eski Galata ve Binâları*, İst., Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1329, s. 68 v.d.)

¹¹ Krş., bsm., nerm, s. 4.

¹² Krş., bsm., tehî mi şayanurdı, s. 4.

¹³ Krş., bsm., Serv-ġadler ile pür, s. 4.

¹⁴ Krş. bsm., idi nâz, s. 4.

Eylemekden o mehiñ şahş-ı firâkıyle savaş
 Gözlerimdē ¹⁵ *Kuru Çeşmē* gibi hic kalmadı yaş
 Taqılub ardına āl ile raķib-ī nā-pāk
Arnavud Kārvesi'nē gitmiş—o şūh-ī dellāk ¹⁶
 Yanalī bir güzeliñ 'aşkı ilē dīde-i ter
Arnavud Kōyü كوی گوی گیبی gibī tırmaz aķar ¹⁷
 Hū çeker rūh-ı Hasan Kalfa ¹⁸ nevāy-ī meste
 Pıřgāhında okunduķca Hüseynī beste
 Oldu muhtāc gönül tıfl-ı civān-ī ¹⁹ ğayre
 Gitmeyincē *Bebek*'ē merdüm-i dīdem seyre
 Fiske tāşıyle eğer ururlar ise gülşende
 Bülbül-ī zāre *Kayalar* kadar—olmaz mesken ²⁰

¹⁵ Krş., bsm., gözlerinde, s. 5.

¹⁶ Krş., bsm., çālāk, s. 5.

¹⁷ Basılısından bu beyit yoktur. Bu beyitte, metindeki şekilde yazdığımız kelimenin, birinci mısra'ın anlamını düşünürsek, baştan ilk harfinin eksik kaldığı, doğrusunun *akındısı* olması lāzım geldiği açıkca anlaşılmaktadır; ayrıca bk., aşağıdaki 22'nci not.

¹⁸ Krş., bsm., Halife, s. 5; beytin üzerinde de, başlık olarak *Hasan Halife* yazılıdır. Yazma nüshada bu beytin üstü çizilmiştir. Evliyā Çelebi, Arnavud Kōyü kasabasının imāretleri hakkında bilgi verirken, buradan biraz ileride Hasan Halife Bağı'nın görüldüğünden bahsediyor: "Murād Hān-ı Rābi' asrında kul guluv idüb Yeniçeri Ağası Hasan Halife'yi paraladılar; bunun üzerine bağçesi mīrī oldu. Buradan bir mikdār ilerüde Bebek Bağçesi vardır ki pâdişahlara mahsusdur. Selīm Hān-ı Evvel'in bir kasrı var ise de bağçesi o kadar ma'mür değildir; ammā azīm servleri vardır. Burası da ubür olundukda Deli Hüseyin Paşa Bağı'na varılır. Bu bağ, sāfi sanavber (çam fıstığı) dirahıtle müzeyyendir. Ön Kayalar nām mahalde kırk-elli hāne ve Sıdkī Efendi Cāmi'i vardır. Bu cāmi' fcvkānīdir; altında kayadan bir ayn-ı zülāl cereyān eder. Buradan ötesi Rumeli Hisarı'dır" (*Seyahat-Nāme*, c. 1., İst., İkdām Matbaası, 1314, s. 452). Süreyyā Bey'in eserinde kaydedildiğine göre, Enderūn'dan yetişen Hasan Halife pâdişahın musāhibi olmuş, teveccüh görmüş, 1041'de Yeniçeri Ağalığı'na getirildikten bir-iki ay sonra, Hāfız Paşa'nın şehid edildiği sırada şakiler bunu da isteyerek, öldürmüşlerdir (*Sicill-i Osmānī*, c. 1., İst., Matbaa-i Āmire, 1308, s. 132).

¹⁹ Krş., bsm., civānī, s. 5.

²⁰ Birinci mısra'ı vezince bozuk olan bu beyit, gülşende-mesken kâfiyeleri dolayısıyla nazım şekli bakımından da hatālıdır; vezin bozukluğunun takdim-te'hir yüzünden, *ler* ekinin yer değiştirmesinden ilcri geldiği anlaşılır. Doğrusu: *Fiske tāşıyle eğer urur—işeler gülşen* olsa gerektir. Krş., bsm., s. 5; her iki mısra vezince bozuk, ikinci mısra'dan, gramer bakımından hatalı olduğu için mânā da anlaşılmamaktadır:

Fiske tāşıyle eğer ururlarsa gülşende
 Bülbül-ī zāre Kayalar kadar—olmaz meskende

Yâri ağıyâr ideyim şandı çü zevrakda ²¹ kenâr
Toba tütulmuşa döndürdü ahâll-i *Hişâr*

Eşk-i ağıyâr der-İ meykededê oldu revân
Düşdü *Şeytân Akındi'sına* ²² güyâ rindân

Gel seniñlê bula'ım saklanacak maħfi mekân
Balça Lîmânı bu gün dalğalıķey serv-i revân

Bizi beğlik ğam ilê ²³ itdi felek şîvende
Mîrgün'â varalım zevk idelim gülşende

Rûzgârın siteminden kim olur âzâde
İçe dildâr ile *İstinye'de* tenhâ bâde ²⁴

Gelicek bâde diliñ toğrusu derdin ²⁵ yeñiler
Tâzeler ile *Yeñî Köy'deki* ²⁶ eski demler

Yâ ²⁷ unutdursa n'olur pîr-i muğânâ deyr'i
O şanem ile olan maħ(h)fi ²⁸ *Tarabya* seyri

Gözümün yâşına rahm itmedüĝün cânân
Bir *Büyük Dere* gibl itmede her dem cereyân

²¹ Krş., bsm., bu iki kelime جورو رقه (c v r v r k d e) şeklinde, bir kelime olarak yazılmıştır (S. 6)

²² Evliyâ Çelebî, *Seyahat-Nâme'sinin Şehr-i 'Azîm ve Kal'a-i Kadîm Olan Rumeli Hişarı'nıñ Eşkâl ve Tarzı ve 'Imârât ve Hayrâtı* bahsinde, "Bu şehrin önünden cereyân eden Şeytan Akındısı ğâyet şiddetli akar; tarafatü'l-ayn (göz yumup açacak kadar müddet) içinde bir gemiyi Kandilli Burnu'na kadar sürür götürür" diyor (C. 1., İst., İkdâm Matbaası, 1314, s. 456). Bu bilgi, Şirket-i Hayriyye tarafından tertip edilen, *Boğaziçi — Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme* adlı esere de, *Seyahat-Nâme'nin* cilt ve sayfası gösterilmeksizin alınmıştır (İst., Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1330, s. 70); bu eserin Rumeli Hisarı bahsinde, buna ek olarak, Şeytan Akındısı hakkında şu bilgi de verilmiştir: "Sâhil iki burunla mahduddur. Biri Bebek cihetinde Kayalar Burnu, diğeri Balta Limanı cihetinde Balta Limanı Burnu nâmlarıyla ma'rûfdur. Kayalar Burnu'ndan cereyân eden akındıya Rumeli Hisarı, veyâ Kayalar Akındısı ve Balta Limanı Burnu önünden geçerek akana da Şeytan Akındısı denir. Bu son akındı, Arnavud Köyü Akındısı'ndan sonra en sür'atli ve çapraşık bir akındı olub, saatte üçbuçuk-beş mil sür'ate mâlikdir. Gemicilik nokta-i nazarından hayli güçlüğü mücib olur." (S. 91).

²³ Krş., bsm. Bizi بلن (b l n) ğamla, s. 6; bu yanlış yüzünden, mısra vezince de bozuktur.

²⁴ Krş., bsm., tenhâde, s. 6

²⁵ Krş., bsm., derdiñ, s. 7

²⁶ Krş., bsm., Yeñî Köyde, s. 7

²⁷ Krş., bsm., Yâr, s. 7

²⁸ Krş., bsm., maħz, s. 7

Zâhidâ gezme zoğâklarda tehî sine sine ²⁹
Çamuruñ çünkü kurûr git *Kefelî Kıryesi*'ne ³⁰
Tîr-i ³¹ 'aşkıyle tenîm itse ³², dahî zâr-ü nizâr
Yine itmez dil-i bî-çâreye meyl ol *Şarı Yâr*
Kalmadı görmediğîñ seyre sezâ cây-i şafâ
Rumelî Hışnı'na var seyri tamâm it cânâ
Oldu rindâna *Dümen Süyu* ilê vâkı'-i kıy'
Kara Taş altına mî gitti 'aceb zevrak-ı mey ³³
Oldu germiyetiñ ol şüh ile zâhid çü hevâ
Bu burüdetle *Şoğuk Şu* saña cây olsa sezâ
Âh idüb ³⁴ kâmeti sevdâsı ilê cânânıñ
Şimdi başında *Kavağ* yeli eser yârânıñ
'Ayş-ü nüş eyle de terk eyle o yâf-ü yûfı ³⁵
Şadr-i ³⁶ meyhâne *Umür Yeri* değıldir süfî ³⁷

²⁹ Krş., bsm., soğâklarda tehî sine be-sîne, s. 7.

³⁰ Krş., bsm., bu beyitle bir önceki yer değıştirmiştir, s. 7. Kefeli Köyü, Tarabya ile Büyük Dere arasındadır; Büyük Dere, Rus Sefârethânesi'nden başlayarak, Kefeli Köyün'ne kadar devâm etmektedir (*Boğaziçi — Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme*, s. 98; 132'ye ek harita).

³¹ Krş., bsm., Teb-i, s. 7.

³² Krş., bsm., ise, s. 7.

³³ Krş., bsm., s. 8; bundan sonraki, aşağıdaki *Fener* başlıklı beyit yazma nüshada yoktur:

Meyl idüb şem'-i 'izârî içün ol sîm-ber'e
Düşdü pervâne-i dil şimdi *Fener*'den *Fener*'e

Fennî Dede, bu beytiyle, Rumeli yakasındaki yerlere âit tasvirlerini bitirdiğini, Anadolu yakasına geçtiğini anlatmıştır. Şirket-i Hayriyye tarafından tertiplenen haritaya baktığımız zaman, her iki sâhilin sonunda Rumeli Feneri, Anadolu Feneri adlarını görürüz. Bu haritanın bulunduğu *Boğaziçi — Şirket-i Hayriyye* adlı eserde, her iki deniz fenerleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir (S. 132, 102. v.d.).

³⁴ Krş., bsm., idüb kelimesi yoktur, s. 8.

³⁵ Krş., terk it biraz pâf-ü pûfı, s. 9.

³⁶ Krş., bsm., s. 9, bu kelime صور (*s v r*) şeklinde yazılmıştır.

³⁷ Krş., bsm., s. 9, bundan sonraki ve *Değirmenlik* başlıklı aşağıdaki beyit yazma nüshada yoktur:

Yâr buldum deyu gendum katî senglikde
Öğünür 'aşık-ı şürîde *Değirmenlik*'de

Yalıköyü civârındaki Beykoz Çayırı kıyılarına Hünkâr İskelesi denilmektedir. Şirket-i Hayriyye'nin tertipledeğı *Boğaziçi* adlı eserde, vaktiyle burada su değirmen-

Def'-i gam itmeğe ey şüh ararsañ çäre
 Var mülükâne yanaş *Iskele-i Hünkâr*'e
 Hüsn için³⁸ öñdül_alub dâ bulalım dîyu kemâl
Yalı Köyü'nde koşu itmede³⁹ her dem eţfâl
 Bir çetin kâre şataşdırdı bizî devr-i zamân
 Oldu *Beykoz*'lu bir_âfet ile çeşmim⁴⁰ giryân
 İstemem kim ki dilersê anuñ_olsun kıarye
 Saltanatdır baña ö⁴¹ şâh ile *Sultâniyye*
 Çekdiler sîneye *İncirli*'de⁴² bintü'l-'inebi
 Darısı başına ey sürmeli zen-dost çelebî
 Şav yanından ağam_ol engel_olan⁴³ ağyârı
 Gel *Paşa-Bağçesi*'nê zevk idelim hünkârî
 Cüb-i⁴⁴ gam kor mı idî⁴⁵ dilde şafây-î hâtır
 Olmasâ zevk-ı nihânıye *Çubuklu*⁴⁶ hâzır

leri bulunduğundan, bu yüzden Değirmen Ocağı ismiyle anıldığından bahsedilmiştir (S. 106 v.d.). Fennî Dede'nin bu beytinden, xvii. asırda buraya Değirmenlik denildiği anlaşılmaktadır.

³⁸ Krş., bsm., *Hüsn*dê, s. 9.

³⁹ Krş., bsm., koş itmede, s. 9.

⁴⁰ Krş., bsm., oldu *Beykoz*'lu Re'fet ile çeşm, s. 9.

⁴¹ Krş., bsm., Saltanat bana ol, s. 10. Evliyâ Çelebî Beykoz'un cenub (güney)-unda, sâhilde bulunan Sultâniyye Bahçesi'nin, Bâyezid II. devrinde yapıldığından, Murad III. zamânında yaptırılan kasrın tezyinât bakımından güzelliğinden, nakş ve tasvirlerinin mâhir üstadlar elinden çıktığından bahsetmiştir (*Seyahat-Nâme*, c. 1., s. 465). Şirket-i Hayriyye İdâresi'nin tertiplelediği *Boğaziçi* adlı eserde verilen bilginin, kısaltılarak Evliyâ Çelebî'den alındığı görülmektedir; fakat kaynak gösterilmemiştir (S. 109).

⁴² Başlısında bu beytin üzerinde *İncir Köyü* yazılıdır (S. 10). Burası hakkında Evliyâ Çelebî'nin verdiği bilgi, "İncirli Beldesi — Sultâniyye Bağî'nın cenûbuna muttasıl üçyüz hâneli bir beldedir ki, hep evleri bağçelidir. Bir câmi'i, bir mescidi vardır. Hamamı Hezâr-Pâre Ahmed Paşa Sarayı'ndadır. Çarşu ve pazarı yoktur" cümlelerinden ibârettir (*Aynı yer*, s. 465).

⁴³ Krş., bsm., Şav yanından bu gün ey şüh aman, s. 10.

⁴⁴ Krş., bsm., Çöp, s. 10.

⁴⁵ Krş., bsm., kor mıydı, s. 10.

⁴⁶ Evliyâ Çelebî, İncirli'ye bitişik bulunduğundan bahsettiği Çubuklu Bahçe'ye bu adın neden verildiğini, vaktiyle dikilen kızılık çubuklarına dâir rivâyetleri kaydetmiştir; "Hakikaten burada çıkan kızılık bir diyarda çıkmaz. Herbiri beşer dirhem gelür; la'l-gün olup Medîne hurması kadardır" diyor (*Aynı yer*, s. 465 v.d.). Şirket-i Hayriyye İdâresi'nin tertiplelediği *Boğaziçi* adlı eserde, bu rivâyetlere ek olarak, bu bahçenin bulunduğu Çubuklu'nun yakın zamanlarda daha çok şöhret kazandığından, burada yaptırılan çeşme v.b. şeylerden de bahsedilmiştir (S. 112 v.d.).

Açdı tîğ-i sitemiylē ciğerimdē yāre
 Kamlıcağ'lı neye ⁴⁷ bir gānzelerī hūnhāre
 İzn-i 'āmdır diyu gitmēmek için değme yere
 Zurefā Kōrfez'i ⁴⁸ bahşeyledi zenpārelere
 Ne revā seyr-i Hışar'dā ola yārim maḥzūn
 Sākıyā bāña yarımca virüb *Ānā Tolu* şun ⁴⁹
 Gök-қandil ⁵⁰ güc ilē irdi gönül maḥşūda
 Bir siyeh-çerde'ye mālİK olucağ *Gök Şū*'da
 Firқatiñlē şu қadar giryeler itdim cānā
 Bir *Kūçuk Şū* görünür eşkime nisbet deryā
 Bağrımuñ yağın ⁵¹ eritdi beli her etvāri
 Hele *Қandilli*'de bir cām ile yıқdım yāri
 Ābı zīrā ki murāyī ⁵² olanā dermāndır
 Қadı-zādēli'ye *Vānī Kōyü* pek cusbāndır
 Leb-i deryādaki *Eyyüb*'e ⁵³ mi oldū meftūn
Кuleli-Bāğçe'yē hırşı raқıbiñ efvūn

⁴⁷ Krş. bsm., yine, s. 10.

⁴⁸ Kanlıca Kōrfezi. Sultan Murad ve Mehmed IV. zamanlarında "fetvā makāmına gelmiş bulunan Şeyhü'l-İslām Mehmed Bahāeddin Efendi'ye ihsan buyurulmuş olmasından" dolayı bu Kōrfez'e Bahā'i nāmı verilmiştir (*Boğaziçi, Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nāme*, s. 114).

⁴⁹ Krş., bsm., vir āñā tolusun, s. 11; musrā, bir hecenin eksikliği yüzünden vezin bakımından bozuktur. Fennī'nin, Anaṭolı kelimesini tevriyeli kullandığı kavranılmadığı için, bu beytin üzerinde Anaṭolı (اناطولى) Hisarı yazıldığı hâlde, musrā'daki imlâsı āñā tolusun (اكا طولو سون) şeklindedir.

⁵⁰ Yazmada (گوك قاندیل) şeklinde yazılan bu kelimenin, *gök-қandil* (گوك قاندیل) olması lâzım gelir; krş., bsm., Gök-қandil, s. 11.

⁵¹ Krş., bsm., yağını, s. 11.

⁵² Krş. bsm., Āb-ı rīzā ki şabri, s. 12.

⁵³ Krş. bsm., āyüya mı (آيويه مى), s. 12.

⁵⁴ Evliyā Çelebi'nin *Kuleli Bāğçe* değil, *Kule Bāğçesi* dediği bahçe, Papas Korusu'na, daha sonraki adıyla Vani Kōyü'ne yakındır; müellifimiz, burada Kānūnī Sultan Süleyman tarafından yaptırılan kasırdan, bu bahçenin her meyvesiyle, bilhassa inciri ile öğüldüğünden bahsetmiştir (*Aynı eser*, s. 467 v.d.). Şirket-i Hayriyye İdāresi'nin tertiplelediği *Boğaziçi*'nde, bu bilgiye ek olarak bunun bulunduğu yer, bu semtin ve buradaki bazı binâların, eserin basıldığı 1330 (1914) yılına kadarki tarihçesi de kısaca anlatılmıştır (S. 120 v.d.). Yine Evliyā Çelebi'nin ifādesinden, Eyyub Sultan'ın, vaktiy e "Bāğ ve bāğçesi çok" bir yer olduğu anlaşılıyor (*Aynı cilt*, s. 396); Fennī bundan dolayı, bağlık bahçelik olmaları bakımından Eyyub ile Kuleli Bahçe arasındaki benzerliğe işâret etmiştir.

İşte buldum saña şallanmağa bir özge maḥal
Sözümüz⁵⁵ dinle rakîbâ yalınuz Çengel'e⁵⁶ gel

Hasel ol rinde ki mey nüş ide kânē kânē
O şeh-i ḥüsn ile Beğler-Beği'dē mîrâne

Gıbta ol şahşa olur irdiği dem Nevroz'da
Gide cānān ile zevk itmeğe İstavroz'da⁵⁷

Geldi şan duḥter-i rezden ki⁵⁸ 'Arablar'la yanık
Sûhtegān zümresinē cāy⁵⁹ olalı Kuzguncuk

Ko şıgırlar gibi yatsun ulusun⁶⁰ pinhāni
Oldu ağıyare maḥarr çünki Öküz Limanı⁶¹

Kâ'be toprağı deyü olsa⁶² bilē nām-âver
Üsküdar'dan daḥi yeğdir baña küy-i dilber

Şem'i⁶³ nāmında bir-âfet mi zuhūr itdi 'aceb
Şemsi-Pâşâ'yı mekân eylediler yārān heb

⁵⁵ Krş., bsm., Sözümü, s. 12.

⁵⁶ Çengel, kelimesiyle Çengel Köyü'nü kasededen Fennî, bunu gelmek masdarı ile, Çengel'e gelmek şeklinde, tevriyeli olarak kullanmıştır; Çengele gelmek, çengele asılmak sûretiyle ölüm cezâsıdır; bu beyitteki şallanmak ve rakîb kelimelerinin de çengele gelmek fikri ile ilişiği vardır.

⁵⁷ Krş. bsm., beytin kâfiyeleri Nevroz'a, İstavroz'a şeklindedir, s. 12. Evliyâ Çelebî, Üsküdar Mollası'nın hükmü altında bulunduğu bahsettiği İstavroz kasabasına bu adın neden verildiğini anlatan iki rivâyeti de nakletmiştir. İstanbul'un dört yanındaki, pâdişahlara mahsus bahçeler arasında İstavroz Bâğçesi adını da kaydetmiştir (Seyahat-Nâme, c. 1., s. 469, 481). Boğaziçi, Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme'de, Beylerbeyi başlıklı bölümde, bu meşhur karyenin Beylerbeyi ve İstavroz adıyla iki kısımdan ibâret olduğu anlatılarak, buranın Evliyâ Çelebî'den sonraki zamanlara âit — Abdü'l-Hamîd II. devri de dâhil — dergâh, câmi, hamam, saray v.b. binâları hakkında da bilgi verilmiştir (S. 124 v.d.).

⁵⁸ Krş., bsm., Şandılar duḥter-i reze, s. 13.

⁵⁹ Krş., bs., cā, s. 13.

⁶⁰ Krş., bsm., yansun uyusun, s. 13.

⁶¹ Evliyâ Çelebî'nin Kuzguncuk kasabası'nı anlatırken, "Buradan Nakkaş Paşa Bâğçesi'ni geçüb, Öküz Limanı'ndan sonra Kaya Sultan Sarayı ve Bağî geçilerek mahmiyye-i Üsküdar'a gidilür cadde vardır" demesinden, bu limanın Kuzguncuk ile Üsküdar arasında bulunduğu anlaşılır (Seyahat-Nâme, c. 1., s. 469). Şirket-i Hayriyye İdâresi'nin 1330'da tertiplediği haritada bu isimli bir liman yoktur; Kuzguncuk ile Üsküdar arasındaki Paşa Limanı (S. 132'ye bk), yanılmıyorsa, vaktiyle Öküz Limanı diye adlandırılan yer olsa gerektir.

⁶² Krş., bsm., oynunsa, s. 13.

⁶³ Krş., bsm., Şemsi, s. 13. Evliyâ Çelebî, eserinin Teferrüçgâh-ı Bahr-i Salacak başlıklı kısmında, Seyrângâh-ı Şemsi Paşa'dan da bahsetmiştir (C. 1., s. 477, 481).

Bir şerifin nıgeh-İ lutfu ilē dünyāda
 Kaşr-i dil 'aynı ilē dönü ⁶⁴ Şeref-Âbād'a
 Bakarak ruhlerinē eşki ⁶⁵ rakıbin akmış
 Şandılar bağçe-i hüsn içre *Ayazmā* çıkmış
 Vuşlatın gördü kıyās eyleme ey dil elyak
 Havfım oldur seni ferdälara yârim *Şalacak*
 Kaşdın(ñ) ⁶⁶ 'âlemde teferrüc ise ger bir derece
 Duhter-İ rez ⁶⁷ ile Kız-Şülesi'nē bul ferce ^{67a}
 Kâmeti fikri ⁶⁸ hayâl-İ ruh-i âliyle ⁶⁹ yine
 Deşt-i dil 'aynı ilē döndü. *Kavağ-Bâğçesi*'ne ⁷⁰
 Düldül-İ nâza ⁷¹ suvâr olsa o şüh-İ yektâ
 Atı-oynağı olur sâha-i *Haydar-Pâşâ*
 Ey gönül boşlama da'vânı hemân gamla ⁷² sürüş
Kadı-Köyü'nde Ayak-Nâ'ibi'niñ pâyine ⁷³ düş

⁶⁴ Krş., bsm., aynı döndü, s. 13. Şeref-Âbād, Üsküdar'da Salacak civârındadır (*Nedim Divanı*, Halil Nihad basımı, İst., İkdâm Matbaası, 1338-40: Ahmed Refik, *Nedim'in Hayatı*, s. VIII). "Şemsî Paşa taraflarında ufak köşklere müteşekkil bir saray dahi var idi ki, arsası hâlâ görülmektedir" diye sözü edilen de, bu saray olabilir (*Boğaziçi-Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme*, İst., 1330, s. 128). Hâfız Hüseyin bu sarayın Harem İskelesi'nde olduğunu, buradaki mescidden bahsetmesi dolayısıyla yazmıştır: "*Şeref-Âbād Mescidi der Sarây-i İskele-i Harem* — Şeref-Âbād denmekle meşhur Kavak Sarayı binâ olunmazdan akdem mescid-i mezbûr binâ olunmuş olmagla, Sarây-i mezbûrun ittisâlinde vâki' olduğundan hademe vezâifi Bostancıyân Ocağı'ndan ta'yin olunmuştur (*Hadikatü'l-Cevâmî*, c. 11., İst., Matbaa-i Âmir, 1281, s. 226).

⁶⁵ Krş., bsm., eşk, s. 14. *Boğaziçi, Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme* adlı eserde bildirildiğine göre Kuzguncuk'taki üç kiliseden ikisi Rumlar'ın, biri Ermeniler'in-dir; Rum kiliselerinden Aya-Pandelimo'nun eski devirlerden kalma bir ayazma'sı bulunduğu gibi, Salacak'a bağlı bulunan mahallelerden birinin adı da *Ayazma*'dır (S. 126, 131). Fennî, bu beytindeki *Ayazma* ile, daha çok ikincisini kasetmiş olabilir.

⁶⁶ Krş., bsm., Kaşdın, s. 14.

⁶⁷ Krş., bsm., Duhter-i râz, s. 14.

^{67a} Krş., bsm., yol kırucu, s. 14.

⁶⁸ Krş., bsm., fikr, s. 14.

⁶⁹ Krş., bsm., âl ile, s. 14.

⁷⁰ Basılısında bu beytin üzerinde Kavağ Bâğçe başlığı vardır. Evliyâ Çelebi'nin saydığı has bahçeler arasında Haydar Paşa Bâğçesi de vardır (Aynı yer, s. 481).

⁷¹ Krş., bsm., Düldül taze, s. 14.

⁷² Krş., bsm., gam ile, s. 15.

⁷³ Krş., bsm., yâmina, s. 15. Evliyâ Çelebi, Galata şehrinin Hâkimleri bahsinde, buraya âit kırkdört yerde nâhiye nâibleri bulunduğunu, bâzılarının vazifelerinin

Fikr-i ruhsârî ilē⁷⁴ yandı tenim bilmez mi
 'Aceb—ol mâh⁷⁵ Fenâr-Bâğgesi'nē gelmez mi

Gâlibâ Fennî tamâm eyleyecekdir zevkı
 Aâtalar seyrine düşmüş o perlniñ şevkı

Fennî'nin, XVIII. asra âit yazma müntahabât mecmuasındaki metnini esas alıp, basılısı ile karşılaştırarak yayınladığımız *Sâhil-Nâme'si*, her ikisinde altmışiki beyitten meydana gelmiştir; yazma nüshadaki, basılısına; basılmış metin ise yazmadakine göre iki beyit fazla olduğundan, eserin bütünü'nün beyit sayısı değişmemektedir. Metni yayımlarken verdiğimiz dip-notlar gözününe alınınca, *Sâhil-Nâme* basımında okunamayan pek çok kelimenin, bu yüzden doğan mühim hatâların bulunduğu, bunlara tertip yanlışlarının da eklenmesiyle bâzı beyitlerin vezinden yoksun, mânâca anlaşılmaz hâle geldiği görülür; böyle olmakla berâber, bu basımın, iyi bir nüsha sayabileceğimiz yazmadaki mahdud yanlışları düzeltmek, eksikleri tamamlamak bakımından yardımcı olduğunu da söyleyebiliriz.

Fennî, *Sâhil-Nâmesi*'nde Galata'dan başlayarak, Boğaziçi'nin Rumeli Hisarı Feneri'ne kadarki Rumeli sâhillerini; buraya gelince Anadolu Hisarı Feneri'nden başlayıp Fener-Bahçe'ye değin Anadolu kıyılarını, sırasıyla canlandırmıştır; ele aldığı yerlerden birkaçını ikiye, çoğunu birer beyitle tasvir ettiğini gözönüne alırsak, altmış kadar semtten bahsettiğini görürüz. Boğaziçi'ndeki yerlerin bâzan tarihî hususiyetlerine de dokunan şâirimiz, buraların bilhassa gezme ve eğlenme bakımından belli vasıfları üzerinde durmuştur. Hemen her beytinde tasvirde çok, hayâl gücünün, fikir ve zekâsının yarattığı telmihler, mizah ve nükteler ile kelime oyunları hâkimdir; başlıca unsur, Boğaziçi'ndeki yer adlarının uyandırdığı his, hayâl ve fikirlerdir; bu yüzden bu mesnevî baştan sona, bilhassa tevriye, telmih ve teşbih san'atlarıyla, îmâlî ifâdelerle doludur; bu arada halk mecazlarına da

nelerden ibâret olduğunu yazıyor; bunlara örnek olarak, "Dürdücü Hâkim; Bal, Yağ Kapanı Gümrük Emîni'dir ki senevî bir mikdâr-ı muayyen ile vâridâtı iltizâm eder. Beşinci Hâkim, Kalkancı Başı'dır. Altıncı Hâkim, Muhtesib'dir. Yedinci Hâkim, Ayak Nâ'ibi'dir. Sekizinci Hâkim, Çöplük Su Başısı'dır" cümlelerini gösterebiliriz (*Seyâhat-Nâme*, c. 1., s. 432). Fennî'nin bu beytinde geçen Ayak Nâ'ibi deyimini, bu bilgiye dayanarak kısmen aydınlatmakla berâber, bunun vazifesinin ne olduğuna dâir şimdilik daha çok birşey söyleyemiyoruz.

⁷⁴ Krş., bsm., Fikr-i ruhsârîyle, s. 15.

⁷⁵ Krş., bsm., 'Acabâ ol mâh-tâb, s. 15.

pek çok rastlamaktayız: *Galata* adıyla, vaktini galat sözle geçirmek; *Mumhâne Kapısı* semti ile, fitil almak ve mum olmak; *Tophâne* ile, sekdirme sözler ve falye vermek⁷⁶; *Salı Pazarı* ile, baştan savmak; *Fındıklı* ile bâdem gözlüler ve âşıkların kırılıp dökülmesi; *Kabataş* ile gönlü taş âfet; *Rumeli Hisarı* ile topa tutulmuşa dönmek; *Yeni Köy* ile derdin yenilenmesi; *Rumeli Feneri*'nden *Anadolu Feneri*'ne geçiş ile, gönül pervânesinin fenerden fenere düşmesi; *Anadolu Hisarı* ile, şarabın *ana dolu* sunulması; *Gök Su* ile, gök kandil olmak; *Öküz Limanı* ile, sığırlar gibi yatmak arasında, bu halk mecazlarına, telmih ve teşbihlere dayanarak mânâ bağlılıkları kurmuştur. Çoğaltmakta fayda görmediğimiz bu gibi örnekleri, *Sâhil-Nâme*'nin her beytinde bulmak mümkündür; şâirimizin yaratıcılık kudretini, zekice buluşlarını yansıtan bu gibi hususiyetler, eserinin san'at değerini yükseltmektedir. Bu san'at değerinin yanında, xvii. asırda Boğaziçi kıyılarındaki ve günümüzde bâzısının adı değişmiş, bâzısının ismi artık yok olmuş köyleri, has bahçeleri, gezme ve eğlence yerlerini canlandırdığı için tarihî kıymeti de bulunan, mahallî hayatı aksettiren *Sâhil-Nâme*'nin, Dîvân edebiyatımızın unutulmaması gerekli orijinal mesnevîlerinden biri olduğunu da söyleyebiliriz.

Ankara — 21 Mart, 1974

⁷⁶ *Falye*: (İtanyanca) Eski usûl, ağızdan dolan topların, ağızlık otu ve yemleme konulmasına mahsus deliği, çanaklık; *Falye vermek*: Gözükme, zuhûr (Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*).